

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

De dood van koning Josia

Gedurende zijn regering rukte Farao Necho, de koning van Egypte op naar de rivier de Euphraat tegen de koning van Assur. Koning Josia trok tegen hem op, maar sneuvelde reeds bij de eerste ontmoeting te Megiddo. (2 Koningen 23 : 29).

Koning Josia is het slachtoffer geworden van zijn naïeveteit, zijn onprofetische en onpriesterlijke instelling en van het activisme van zijn kerkgenoten. Onder activisme verstaan we de (dikwijls enorme) kerkelijke activiteit, die niet voortkomt uit een ware bekering, dus niet uit een hartelijk leedwezen, dat wij God door onze zonden vertoerd hebben en niet uit een hartelijke vreugde in God door Christus, maar uit een schijn-reformatie. De dadigheid van het activisme komt niet op uit de genade, uit liefde en uit geloof, maar uit de werkdrijf, waarmee de vrome mens zichzelf altijd graag bedriegt. Uit de geschiedenis van Josia wordt duidelijk, dat echt gelovige mensen zich soms door de schone schijn van dit activisme geheel laten bedriegen. Verder zien we, dat deze activiteit-in-de-kerk uitloopt op koningsmoord, dus op zelfmoord.

De grote reformatie is wel allereerst het werk geweest van koning Josia, maar in deze gehoorzame activiteit der liefde werd hij steeds meer gesteund door de rijksgroten uit zijn land. Samen hebben ze de hoogten afgegraven, de gewijde palen omgehaald. De gesneden beelden vermorzeld, het stof ervan op de kerkhoven gestrooid, de altaren afgebroken, de afgodspriesters weggejaagd, het To-feth-dal ontwijld, de beenderen van de gestorven Bethelpriesters op hun altaren verbrand, de tempel gerestaureerd, de verblijven van de aan ontucht gewijde mannen afgebroken, de vrouwen weggejaagd die sluiers voor de Asjera weefden, de waarzeggers en duivelskunstenaars verdreven en de grote hoogten, die Salomo had laten opwerpen voor de mestgoden van zijn vrouwen afgegraven. In al deze dingen had koning Josia het initiatief. Hij was een zeldzaam godvruchtig man. Toen hij 16 jaar was, werd het al publiek, dat hij de God van zijn vader David zocht. Toen hij 20 jaar was kwamen zijn reformatorische daden. Zijn rijksgroten zijn echter langzaam aan zijn medewerkers geworden en achter hen aan volgde geheel het volk. Tenslotte hebben allen samen het grote Paasfeest gevierd, waar niet minder dan 37.600 stuks kleinvee werden geofferd en 3800 runderen, al met al een kapitaal vertegenwoordigend van een kleine /5.000.000.—. Al deze mensen verrichten dus precies dezelfde daden, maar bij Josia en bij de leerlingen van Jeremia kwamen ze voort uit een ware bekering des harten, en de rest bekeerde zich slechts in schijn (Jer. 3). Toen trad Jeremia op met de prediking: braakt ulieden een braakland en zaait niet onder de doornen (Jer. 4 : 3 en 4).

Het is onbegrijpelijk, dat Josia de huichelachtigheid van zijn kerkgenoten niet heeft doorzien. Hij moet wel zeldzaam naïef geweest zijn, dat hij zich zo heeft laten bedriegen. Tegelijk moeten we zeggen, dat deze naïeveteit toch wel weer begrijpelijk is. Deze houding is immers gemakkelijk. Bij deze houding hoeft men niet tegen de grote stroom op te roeien. Het is erg aanlokkelijk alle broeders, die goede daden doen maar te aanvaarden, zonder achter de schermen te zien. Men behoeft dan tenminste de profetenmantel niet aan te trekken. Het is één van de

grote fouten geweest van de vrome koning Josia, dat hij zo beperkt en zo eenzijdig koninklijk geweest is in zijn optreden en zo weinig profetisch en nog minder priesterlijk. Het eens verenigde ambt van profeet-priester-koning lag bij hem wel zeer uiteengebrouwen en was slechts zeer fragmentarisch aanwezig met een sterk accent op het koninklijke.

We krijgen de indruk, dat Jeremia zijn vriend is geweest (2 Kron. 35 : 25). Maar Josia heeft de profetie van Jeremia niet overgenomen. Geen ogenblik heeft hij, met zijn vriend geroepen: „O mijn binnenste, mijn binnenste! Ik moet ineenkrimpen. O, wanden mijns harten! Mijn hart jaagt in mij, ik kan niet zwijgen;...“ Jer. 4 : 19. In plaats van, met de profeet, het oordeel aan te kondigen, is Josia, na de grote reformatie doorgevoerd te hebben, sterk politiek geïnteresseerd geweest. Het is vrij zeker, dat hij, samen met zijn edelen, gestreefd heeft naar het herstel van het oude Davidische rijk. En toen dan ook Farao Necho optrok naar het Noorden, om de zieke oude man (Assyrie) tegen het jonge rijk van Babel te steunen, en zo zijn hegemonie in het midden-oosten te handhaven, greep Josia naar de wapenen, zonder zich te laten waarschuwen door de woorden van Necho, die inderdaad kwamen uit de mond van God. Koning Josia heeft slechts een zeer beperkte indruk gehad van de hevigheid van de brandende toorn des Heren, die ontbrand was tegen Juda, om al de krenkingen, waarmee Manasse Hem gekrenkt had.

Straks sneuvelt Josia, als de slag in de vlakte van Megiddo nog maar nauwelijks begonnen is. Hij sterft als een koning op het veld van eer. Maar zijn sterven was geen profetische daad. In zijn sterven lag wel een profetische boodschap, maar die had de Here er in gelegd. Josia zelf bracht in zijn dood geen boodschap tot zijn volk. Hij riep dat volk in zijn dood niet op tot bekering. En hijzelf verkondigde in zijn dood niet het naderend gericht.

Hij is evenmin een priesterlijke figuur geweest. Dat lijkt misschien een stoute uitspraak voor een koning, die een slordige /5.000.000 offert en het Paasfeest in ere herstelt. Toch is het waar. Deze koning had moeten zuchten onder de verschrikkelijke schuld, die zijn volk op zich geladen had. Hij had de ballingschapspalm, psalm 79, nu al moeten bidden: „red ons, en doe verzoening over onze zonden, om Uws Naams wil“ vs. 9. Hij had de politieke situatie in het honderd moeten laten lopen, wat hem betreft, om in de eerste plaats te zoeken, wat zijn volk het eerst nodig had: vergeving. Kortom: hij had veel meer priester-koning moeten zijn. Straks sneuvelt Josia. Maar in zijn dood is niets priesterlijks. Hij sterft wel door de zonden van zijn volk, maar niet voor de zonden van zijn volk. Hij sterft, maar het is niet zijn daad. Hij sterft per ongeluk, met grote, verbaasde ogen: waarom overkomt me dit? heb ik de Here dan niet gediend?

Het sterven van Jezus Christus is zo heel anders geweest, omdat Zijn leven zo heel anders was. Hij heeft de verzoeking om allereerst als politiek redder op te treden permanent afgewezen. Zijn koninklijke daden heeft Hij steeds omhuld en toegedekt. Hij staat primair onder Zijn volk als priester-profeet. Hij verkondigt het evangelie en proclameert de dag van Gods toorn en schenkt de boetvaardigen vergeving van hun zonden. En als Hij straks sterft, dan is dat Zijn daad. Hij sterft niet per ongeluk. Hij zoekt dit sterven. En Hij

wordt in dit sterven wat Zijn volk allereerst en allermeeft nodig heeft: de grote hogepriester, die verzoening doet over de verpletterende schuld.

Vandaag nog staat Jezus Christus allereerst onder ons als priester-profeet. Telkens wanneer wij in de zonde van activisme vallen, willen wij Hem bij voorkeur bezitten en volgen als onze triomfantelijke koning. Wij willen aanpakken, daden stellen, successen boeken, organiseren, verenigen, uitzuiveren, getuigen, oprichten, zonder dat wij werkelijk en diep leven uit de verzoening van onze zonden, in oprecht berouw en in dagelijkse bekering. Als wij ons zouden vastzetten in deze zonde, zouden wij er toe komen, Jezus Christus, wat ons betreft, te doorsteken, omdat we Hem niet wensden te ontvangen als priester en profeet. De profeet Zacharia ziet in de toekomst mensen die grote rouw bedrijven omdat ze hun eigen koning hebben doorstoken, Zach. 12. Ze zien nu pas, hoe ontstellend dat was. Activisme is inderdaad moord op de Gezalfde. Feitelijke waren het Josia's kerkgenoten, die hun koning hebben vermoord. Hij stierf om hun zonden en zij hebben alleen maar schijnberouw gehad. Het waren de Joodse activisten, die Jezus vermoordden omdat ze Hem niet wensden te aanvaarden als priester en profeet, die opriep tot bekering en voor hun zonden stierf.

Wij worden inderdaad geroepen om de strijd te strijden tegen de vijand buiten de kerk. Wij worden geroepen om daden te stellen, verenigingen op te richten, scholen te stichten, allen te verenigen, die bijeen horen, bozen uit te zuiveren, zending te drijven, politiek te bedrijven. Wij mogen overwinningen behalen achter Jezus Christus aan.

Maar als het eens duidelijk zou worden (wat God genadig verhoede), dat de grote massa van de broeders bezig was in allerlei reformatorische arbeid, niet vanuit de genade, maar vanuit een activistische werk-drift, dan was het 1000 maal beter niet mee te doen aan dat, wat goed en bevolen zou zijn vanuit de genade. Dan was het 1000 maal beter om geen school te stichten, geen gereformeerde organisatie op te richten, geen hereniging te zoeken enz.

Wij mogen werken, mits uit de kracht van het Bloed en de Geest van Jezus Christus.

En dat is voor ons de ontstellend grote moeilijkheid. Want we zien onszelf zo weinig als ellendige slechte mensen. We zien onszelf zo moeilijk zoals we in werkelijkheid zijn. We roepen zo weinig uit de diepte: „O Here hoor, o Here vergeef...“ We schrikken zo weinig van onszelf. En de vergeving van onze zonden is zo zelden onze vreugde. De zonde van oppervlakkig activisme ligt zo ellendig dichtbij. En soms willen wij, vrome mensen, er nog blind voor zijn ook! Dat is inderdaad het gemakkelijkst. Maar Josia moest het bekopen met de dood. Hoewel hij de Here vreesde.

Eindhoven

G. v. d. Brink

INHOUD

De dood van koning Josia	G. v. d. B.
De kerk (I)	R. H. B.
Op bezoek bij de kerk der Waldenzen in Italië (III)	P. G.
De kerk en de moderne mens (I)	P. G. S.
Hoe men in het huis Gods moet verkeren (II)	G. V.
Ingezonden	
Persschouw	C. V.
Kerknieuws	

De kerk*

I

Het is uiteraard uitgesloten binnen het bestek van deze inleiding het onderwerp „De kerk”, dat mij ter behandeling werd opgegeven, uitputtend te behandelen. Dat zal ook niet de bedoeling van het comité, dat uw conferenties samenroept, geweest zijn. Ook stelde de tijd, die mij voor voorbereiding toegemeten was, grenzen aan de raadpleging van de voorhanden literatuur. Men kan verder de vraag stellen of dit onderwerp, dat in onze kring vanaf de Vrijmaking voortdurend in intensieve bespreking geweest is, in feite niet „doodgepraat” is. Valt er nog wel iets te beweren dat al niet door anderen voor mij gezegd is en geldt hier niet heel sterk het woord van de Prediker dat er niets nieuws is onder de zon?

Aan de andere kant: het heeft ook zijn bekroring zich weer eens te verdiepen in een onderwerp, waar men gedurende enige tijd geen speciale studie van gemaakt heeft. Dan zijn de dingen wat bezonken en kan men ze weer eens van een andere kant bezien. Daar komt nog iets bij. Helaas moet gezegd worden dat sinds de vrijmaking de kerk in onze kring niet alleen voortdurend in bespreking is geweest, maar tevens dat het spreken over dit onderwerp de broeders vaak niet samenbond maar van elkaar verwijderde. Nog steeds is er over dit punt onder ons geen consensus gekomen, integendeel: men zet zich op het punt van de kerk vaak tegen elkaar af. Is dat nu werkelijk nodig? Dat is een vraag die bij het bestuderen en bespreken van een onderwerp als dit toch ook onvermijdelijk op ons afkomt. Al met al: reden genoeg zich nog eens opnieuw tot dit onderwerp te zetten. Ik stel mij voor vanavond vooral over de historische achtergrond van de onder ons aan de orde zijnde kwesties te spreken en vervolgens enkele speciale punten die voortdurend aan de orde komen, onder ogen te zien aan de hand van de artikelen 27 tot 29 van de Geloofsbelijdenis.

Sinds de vrijmaking is het punt van de kerk onder ons voortdurend aan de orde geweest annex aan het vraagstuk van de pluriformiteit der kerk. Laat de belijdenis de pluriformiteit toe? Wordt ze door de belijdenis veroordeeld? Hoe hebben we met hetgeen onze confessie inzake de kerk belijdt te staan tegenover de verschillende kerkelijke instituten, waarmee wij geconfronteerd worden? Want het is duidelijk: de idee van de pluriformiteit der kerk wil een oplossing bieden voor het bestaan van verschillende kerkelijke instituten. In die zin is ze onder ons door Abraham Kuypers geïntroduceerd. Nu is het niet eenvoudig een samenvattend overzicht te geven van wat Kuypers precies met de leer der pluriformiteit bedoelde. K. Schilder heeft daar al eens nadrukkelijk op gewezen¹⁾. We willen ons daarom beperken tot wat hij daarover in zijn „De Gemeene Gratie” schrijft. We zijn dan ook bij het hart van zijn opvattingen in deze. Want Kuypers besprak het vraagstuk van de pluriformiteit in het geheel van zijn uiteenzettingen over de verhouding van kerk en staat. Zijn idee van de pluriformiteit heeft een sterk politieke achtergrond. Hij trachtte door middel van deze leer een ordening van zijn gedachten te geven over de verhouding van kerk en staat in de negentiende-eeuwse liberale eenheidsstaat, waarmee hij in zijn strijd geconfronteerd werd.

De verhouding van kerk en staat, zo betoogde hij, onderging door niets zo sterke verandering „als door het splijten van de ééne zichtbare kerk in meerdere kerken van onderscheiden, deels zelfs tegenstrijdige Belijdenis²⁾”. Hij zet dan vervolgens uiteen dat alle reformatoren zich aanvankelijk plaatsten op het standpunt van de absolute eenheid der zichtbare kerk. „Geen ander denkbeeld kwam aanvankelijk op. Kerk naast kerk leek een onding³⁾”. Maar al spoedig werd dit anders. De gereformeerde kerk kwam op naast de lutherse, in Engeland ontstond de strijd tussen episcopalen en presbyterianen. Er kwamen steeds meer kerken.

„Hierdoor”, aldus Kuypers, „nu is eene kloove gaan gapen tusschen de in de Belijdenis uitgedrukte overtuiging, en de overtuiging die zich later onder de drang van het leven gevormd heeft⁴⁾”. Het feit van de pluriformiteit van de kerk valt op de duur niet meer te ontkennen.

Kuypers was daar beslist niet zonder meer enthousiast over. Vooral niet omdat deze pluriformiteit met zich mee bracht dat de verschillende instituten die er kwamen, soms fel tegenover elkaar stonden. Hij is wel van mening, dat pluriformiteit „een phase van ontwikkeling is waartoe ook de kerk van Christus in het zichtbare moest komen; maar de pluriformiteit is historisch op een wijze tot stand gekomen, die het eenheidsbesef beledigt.” Ook hier heeft de zonde alles bedorven. Zijn conclusie is dan ook na brede bespreking: „Het hoog-ideale standpunt door onze vaderen ingenomen, was met de koude realiteit in onverzoonlijken strijd⁵⁾”. En de overheid — en dat is het politieke belang van het vraagstuk — heeft nu eenmaal met een gedeelde kerk van doen. Er is dan ook een intrinsieke band tussen het ongewijzigde artikel 36 en de artikelen 27-29 van de Geloofsbelijdenis. Dat zag Kuypers scherp.

Bavinck stond eveneens op het standpunt van de pluriformiteit. Hij achtte met de Reformatie de uniformiteitsgedachte voor goed afgedaan. „De uniformiteit maakte voorgoed plaats voor de pluriformiteit; verschillende belijdenissen traden na en naast elkander op en gaven aan religie en kerk een gansch andere gedaante⁶⁾”. Wel gaf hij toe, dat de zonde „de oorzaak van de gedeeldheid was. „In den hemel is er geen plaats meer voor⁷⁾”. Hij wil de eenheid van de kerk veel meer zoeken in de geestelijke band des geloofs „dan in den uitwendigen vorm der regeering⁸⁾”. Daarnaast zij er toch ook bij hem uitspraken te vinden, waarin hij de gelovigen het recht geeft om met de kentekenen van de kerk in de hand te oordelen over het bestaande instituut en zich, indien dat noodzakelijk is, daarvan af te scheiden. Hij acht dat recht door het misbruik dat ervan gemaakt wordt, „niet te duur betaald⁹⁾”. Zodoende kwam hij zelfs tot de merkwaardige uitspraak dat in het protestantisme zelfs een „kerkhervormend en een kerkontbindend element” ligt¹⁰⁾.

Kuypers en Bavinck domineerden jaren lang met deze opvattingen* in de Gereformeerde Kerken. Nauw met hun opvattingen samen, hing heel de verdere opbouw van de leer aangaande de kerk. Men zag in de Gereformeerde Kerken de meest zuivere openbaring van het lichaam van Christus. Onder het laatste werd dan verstaan het geheel van de uitverkorenen, de onzichtbare kerk, die in de concrete instituten tot openbaring kwam. De andere kerken werden naar dit meer of minder zuiver afgemeten.

Het is nu interessant na te gaan hoe in de loop der jaren langzaam maar zeker deze visie op de kerk in discussie kwam. Ze werd van meetaf bestreden door de confessionelen in de Nederlands Hervormde Kerk. Over het algemeen is er in onze kring weinig aandacht besteed aan de publicaties van die zijde. Toch hebben mannen als Hoedemaker, Kromsigt en Haitjema van meetaf Kuypers pluriformiteitsopvatting bestreden in nauwe samenhang met hun visie op het ongewijzigde artikel 36. Maar ook in de Gereformeerde Kerken kwam verzet. Er vallen hier verschillende namen te noemen. Een van de oudste bestrijders van Kuypers opvattingen was ds G. Doekes. Hij hield in artikelen in het Geref. Theol. Tijdschrift in de jaren 1909 en 1913 vast aan het „buiten de kerk geen zaligheid” uit artikel 28 N.G.B. als slaande op het zichtbare instituut en verwierp de onderscheiding tussen zuivere en onzuivere openbaringen van het lichaam van Christus ter typering van het verschijnsel van de pluraliteit der kerken. Hij kwam op voor de distinctie tussen ware en valse kerk in de confessie.

De actuele kerkelijke situatie leidde er toe dat het vraagstuk meer en meer in het brandpunt van de belangstelling kwam te staan. De kruiddamp rond de Doleantie was omstreeks 1910 wat weggetrokken, de beweging der jongeren kwam op, de verhouding tot de Hervormde Kerk kwam opnieuw in bespreking. Er kwamen levendige contacten tussen ethische en gereformeerde theologen. Dat alles had zijn gevolgen voor de visie op dit vraagstuk. In 1916 kwam de kwestie van de pluriformiteit zelfs op de predikantenconferentie in bespreking. Prof. Honig sprak over „De eenheid der kerk in verband met de pluriformiteit der kerk”. Hij verdedigde in een dertiental stellingen zijn visie, en poneerde in stelling 10: „De artikelen

28, 29 en 30 van de „Belijdenis des Geloofs” laten de opvatting toe, dat de ware (zichtbare) kerk zich gesplitst heeft in verschillende kerkelijke instituten, die in graad van zuiverheid verschillen (de pluriformiteit der kerk¹¹⁾”. En in stelling 11 oordeelde hij: „De pluriformiteit der kerk is voor een deel het werk van Hem, die de veelvormigheid mint, en voor een ander deel het gevolg van de zonde”. Op dit referaat volgde een levendige discussie. Men herkent daarin reeds verschillende vragen die ook later leefden. Ds S. Huisman vroeg of als wij andere kerken als zodanig erkennen, wij dan niet het instituut der excommunicatie moeten prijsgeven? Ds D. Hoek wist er geen raad mee, dat als de kerk een lichaam is dat kentekenen heeft, ik als ware kerk instituten moet erkennen die die kentekenen missen. Prof. Aalders was van oordeel dat al wat van Gods Woord afwijkt zonde is. Hoe kan dan de pluriformiteit voor een deel een werk zijn van God? In zijn beantwoording meende Honig dat het woord pluriformiteit wel van Kuypers kwam, maar dat de zaak reeds bij de dogmatici van de 17de eeuw te vinden was. Op de brandende vraag of hij geen gravamen tegen de belijdenis moest indienen antwoordde hij, dat de confessie de pluriformiteit toelaat. Ze wordt door de confessie beslist niet uitgesloten. Tenslotte vatte de voorzitter van de conferentie, prof. Lindeboom, de discussie samen. Hij stelde zich achter de inleider. Hij vroeg zich, als praktisch man, alleen af wat men. Hij stelde zich achter de inleider. Hij leerde der pluriformiteit omdat men niet bekrompen wilde zijn en komen wilde tot verflauwing der grenzen of was het doel de gedachte de kop in te drukken: wij zijn het kringetje. Hij noemde broeders allen die in Jezus Christus hun zaligheid zoeken. De confessie spreekt niet van de kenmerken der Geref. Kerk maar van die der ware kerk. Onze belijdenis laat de pluriformiteit niet alleen niet toe, maar leert ze ook¹²⁾.

Men ziet: de kwestie was niet alleen brandend geworden, ze ging zelfs de confessionele grondslag van de Gereformeerde Kerken raken. De vraag was opgeworpen of de leer der pluriformiteit wel met de confessie te rijmen viel. Het duurde niet lang of de knuppel werd in het kerkelijke hoenderhok geworpen. In 1917 diende dr C. M. Buizer te Middelburg bij de kerkeraad van Middelburg een gravamen in tegen de artikelen 27-30 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis. „Toen ik als dooplid der Nederlandsche Hervormde Kerk”, aldus dr Buizer, „door openbare belijdenis overging tot de Gereformeerde Kerk, meende ik, zoals mij geleerd was, daarmee over te gaan tot de kerk die de zuiverste openbaring is van het lichaam van Christus”. Maar, zo betoogde hij verder, nu pogingen gedaan worden tot contacten met de Hervormde Kerk en ds Netelenbos optrad in 1917 voor de Algemeene Predikantenvergadering (hervormd), nu komt daar van alle kant verzet tegen”. Men beschuldigde dezen van ontrouw aan de belijdenis. Daarom had Buizer zich nog eens op de bestudering van de belijdenis in de artikelen 27 tot 30 toegelegd. Zijn conclusie was dat de confessie in de artikelen 27 tot 30 een zelfde kerk op het oog heeft. „Van die kerk wordt nu in art. 27 gezegd, dat zij eenig is, in art. 29, dat er **buiten haar geen zaligheid** is, en in art. 25, dat zij is de ware kerk”. Buizer verwierp dit. Dat leidde tot consequenties die hij in geen enkel opzicht wenste te aanvaarden. „Dan is er voor wie b.v. in het stuk der uitverkiezing niet met onze belijdenis instemt en standvastig weigert zich bij de ware, d.i. bij de gereformeerde kerk te voegen, consequent genomen, geen zaligheid, en is er met hem geen gemeenschap der heiligen mogelijk”. Daarom diende hij nu bezwaar tegen deze artikelen in. De grond van zijn bezwaar was: „wilt zij m.i. in strijd is met den geest van Christus en weigert de leidingen Gods met zijn (algemene) kerk te erkennen¹³⁾”.

H. H. Kuypers nam dit gravamen dat Buizer eerder in de Nieuwe Rotterdamse Courant gepubliceerd had, in extenso in „De Heraut” op. Hij oefende scherpe kritiek op het feit, dat Buizer publicatie van zijn gravamen gedaan had voor dat het in de kerkelijke vergaderingen behandeld was. In een scherpe repliek in ee „Ingezonden” in „De Heraut” wees Buizer toen op het feit dat de bezwaarden tegen artikel 36 N.G.B. destijds ook buiten de kerkelijke vergaderingen om over hun bezwaar gepubliceerd hadden. Kuypers verweer dat het hier een zaak gold die toen over heel de wereld onder de gereformeerden aan de orde was, klinkt

*) Referaat voor de ouderlingen conferentie in de classis Hardenberg op 7 maart 1963.

zwak. Overigens is hier dus niets nieuws onder de zon¹³⁾. Maar sterk stond m.i. H. H. Kuyper toen hij in antwoord op het gravamen zelf schreef, dat een gravamen altijd in Gods Woord gegrond moet zijn en dat dit bij Buizer niet het geval was. In plaats van deze artikelen, aldus Kuyper, „rustig te beschouwen en ze dan te toetsen aan Gods Woord”, heeft dr. Buizer ze opgevat „in een zin en betekenis, die nooit door onze vaders daaraan gehecht is, en er consequenties uitgetrokken, die zeker door niemand zouden gedeeld zijn¹⁴⁾”. En inderdaad moet worden toegegeven dat het gravamen van Buizer maar een armzalige indruk maakt. De kerkeraad van Middelburg had m.i. alle redenen gehad de indiener ervan er op te wijzen dat hij met zwaarder geschut en serieuzer studie had moeten komen wilde hij de belijdenis bestrijden.

Intussen: de kerkelijke molen draaide nu. Want toen de kerkeraad van Middelburg het gravamen ongegrond had verklaard, ging dr. Buizer naar de classis. Deze benoemde een commissie, die een breed rapport uitbracht dat wel voor een groot deel van de hand van dr. A. A. van Schelven geweest zal zijn. In dit rapport dat door de classis werd overgenomen, gaven deputaten toe dat de confessie voor onze dagen gelukkiger geformuleerd had kunnen zijn, maar ze achtten haar niet in strijd met Gods Woord. Zij waren van oordeel dat de zichtbare kerk. De tegenstelling ware/valse Men moet onderscheiden tussen de ecclesia universalis, de algemene kerk en de afzonderlijke kerken. Deze algemene kerk is gelijk te stellen met de totaliteit, de som van alle gedoopten, van allen, die op een of andere wijze met Woord of sacrament in aanraking zijn gekomen. Het „buiten de kerk geen zaligheid” ziet op de zichtbare kerk. Dat blijkt duidelijk uit de Institutie van Calvijn. Maar deze zichtbare kerk valt niet samen met het instituut. Ze is de ecclesia visibilis universalis: de algemene zichtbare kerk. De tegenstelling ware valse kerk bedoelt een algemene maatstaf te geven.

Dr. Buizer liet het er niet bij zitten. Hij ging nu in bezwaar bij de particuliere synode van Zeeland 1918. Deze gooide de zaak over een andere boeg. Onder haar deputaten (ds. R. J. van der Veen, Oud. W. Mulder en ds. G. Doekes) zal de laatste wel de toon hebben aangegeven. Zij waren van oordeel, dat dr. Buizers exegese van de bedoelde artikelen juist was. Echter: de consequenties die hij er uit trok waren niet geheel juist. De conclusie van deputaten was: „dat in bedoelde artikelen gehandeld wordt over een en dezelfde kerk, achten wij in onbevanging uitlegging en bij het licht der historie voor ernstige tegenspraak niet wel vatbaar”. De kerk van artikel 27 N.G.B. mag niet worden opgevat als de Christenheid in algemene en zeer slappe zin. Het gaat in artikel 27 N.G.R. om de universele kerk en buiten haar is geen zaligheid. Zij is de ware kerk. De roomse kerk is de valse kerk. Maar: onze vaders durfden inconsequent te wezen. Er zijn volgens Calvijn ook gelovigen buiten de zichtbare kerk. Ze erkenden de doop van de roomse kerk.

Tenslotte richtte dr. Buizer zich nog met een schrijven tot de generale synode van Leeuwarden 1920. In het rapport dat dr. H. Bouwman daarover ter synode uitbracht wordt gezegd, dat de Geref. Kerken nimmer een interpretatie van de artikelen 27 tot 29 hebben gehuldigd, waarin werd uitgesproken dat de ware kerk zich beperkte tot haar eigen instituut¹⁵⁾. Overigens werd de zaak zelf betrokken in de kwestie van de uitbouw van de belijdenis, waarover Prof. Bavinck ter synode rapporteerde. Deze meldde in zijn rapport, dat onderscheidene particuliere synoden van oordeel waren, „dat een nadere formulering en uitwerking van sommige punten in de Belijdenis in dezen tijd noodzakelijk is. Met name geldt dit van de leer van de ware en valse kerk, in verband met de thans door velen aangenomen pluriformiteit der kerk”. De synode benoemde deputaten om deze uitbouw der belijdenis voor te bereiden. Het zou te ver voeren hier de verdere lijdensgeschiedenis te memoreren. Het zij genoeg te vermelden, dat er van deze uitbouw niets kwam. De synode van Arnhem 1930 maakte aan deze zaak een einde. In 1936 echter dook de zaak kerkelijk opnieuw op. Bij de onderwerpen, die de door de synode van Amsterdam 1936 benoemde commissie voor de meningsgeschillen moest bespreken, was weer de pluriformiteit der kerk. In 1942 deed de synode echter over dit punt geen uitspraak, hoewel er twee verschillende rapporten bij haar waren ingediend. Verdere studie werd nog noodzakelijk geacht. Na de Vrijmaking hebben de gebonden kerken tenslotte deze zaak van het agendum afgevoerd. Een bindende kerkelijke uitspraak ten aanzien van de exegese en interpretatie van de artikelen 27 tot 29 is dus binnen de Gereformeerde Kerken nimmer tot stand gekomen, wat alleen maar toe te juichen valt.

Enschede

R. H. Bremmer

¹⁾ In de reeks „Pluriformiteit en epigonisme” (nieuwe reeks). Ik citeer Schilders perswerk in dit referaat uit het verzamelwerk *De Kerk*, Goes, 1960. Voor deze kwestie zie dit werk blz. 399 vlgg.

²⁾ A. Kuyper, *De Gemeene Gratie*, III, 1904, blz. 227/228.

³⁾ A.w., blz. 229.

⁴⁾ A.w., blz. 230.

⁵⁾ A.w., blz. 231, 240.

⁶⁾ *Geref. Dogmatiek*, IV ², blz. 314.

⁷⁾ A.w., blz. 346.

⁸⁾ A.w., blz. 348.

⁹⁾ *Magnalia Dei* ², blz. 528.

¹⁰⁾ *De katholiciteit van Kerk en Christendom*, 1888, blz. 33. Zie verder voor Bavincks standpunt mijn dissertatie, blz. 282 vlgg.

¹¹⁾ G. Th. T., XVIII, 1916/1917, blz. 268-273.

¹²⁾ Het complete gravamen in *De Heraut*, no 2083 (23/12/1917).

¹³⁾ *Heraut*, no. 2086.

¹⁴⁾ *Heraut*, no 2083.

¹⁵⁾ Wij putten voor de zaak-Buizer behalve uit *De Heraut* uit het uitvoeriger overzicht van deze zaak bij H. Steen, *De Kerk*, 1936, blz. 122 vlgg.

het Italiaanse Piemont moet worden gezocht, kan niemand met zekerheid vaststellen. Van het leven van deze Petrus Waldus is niet zo heel veel bekend. Hij was een koopman in linnen, woonde in Lyon en deed goede zaken in deze stad aan de Rhône. Hij leefde er goed van. Hij had een vrouw en twee dochters.

In zijn leven kwam een keer, toen tot zijn verbijstering één van zijn vriendplotseling dood aan zijn voeten neerviel. Zeer getroffen door dit sterven, ging Waldus zich afvragen, wat er met hem zelf zou zijn geschied, indien hij eens onverwachts voor Gods rechterstoel had moeten verschijnen. Hij was toen 33 jaar oud. Deze benauwende vraag liet hem niet met rust en vervolgde hem dag en nacht. Het was de tijd van de kruistochten, waarin velen zich ernstig bezig hielden met de toestand van het Heilige Land, waar de Verlosser had geleefd en waar Hij met minder dekking en onderdak dan de vossen en de vogelen des hemels, in soberheid en armoede onder Zijn volk had gearbeitet. Overal zocht Waldus antwoord op de vraag, die hem kwelde: Hoe kan ik zalig worden? Toen hij deze vraag ook eens stelde aan een theoloog, wees deze hem, nadat hij vooraf tevergeefs getracht had, hem op andere wijze gerust te stellen, op het antwoord, dat Jezus aan de rijke jongeling gaf volgens Matth. 19 : 21: Indien gij volmaakt wilt zijn, ga heen, verkoop uw bezit en geef het aan de armen en gij zult een schat hebben in de hemelen, en kom hier en volg Mij. Ging de rijke jongeling bedroefd heen, Waldus besloot, daar hij van oordeel was, dat deze boodschap nu ook tot hem was gekomen, zijn zaken aan de kant te gaan doen, zijn eigendommen te gelde te maken en geleidelijk aan de opbrengst daarvan onder de behoeftigen van zijn stad te gaan verdelen, om zich voortaan zelf geheel aan de verbreiding van het Evangelie onder zijn volk te gaan wijden. Toch ging Waldus bij dit alles niet als een dweper te werk. Hij deed alles behoorlijk met overleg. Hij zorgde vooraf uit de opbrengst van zijn verkochte eigendommen voor een goede financiële verzorging voor zijn vrouw en beide dochters.

Met het geld, dat hij vrij kreeg, liet hij door twee geestelijken een vertaling maken in zijn landstaal van enige bijbelboeken, te beginnen met de Psalmen en de Evangelien, samen met een bloemlezing uit de werken van de kerkvaders. Verkoop van het Evangelie, dat werd zijn levensdoel en levenswerk. Hij geraakte spoedig door zijn geldmiddelen heen. In 1173 was er een ernstige hongersnood in Lyon. Driemaal per week liet Waldus broden vleesrantsoenen onder de armen van zijn stad verdelen. Deze uitdeling zette hij voort tot hij zelf niets meer had en voortaan ook zelf op de liefdadigheid van anderen was aangewezen en om brood moest gaan bedelen. Zijn vrouw gevoelde zich door zijn optreden ten diepste gegriefd, omdat hij bij anderen ging bedelen om datgene, dat zij zelf hem nimmer had geweigerd. Zij beklagde zich over zijn gedrag bij de aartsbisschop. Deze bemoeide zich met de zaak en verplichtte Waldus, in het vervolg niet bij anderen, maar bij zijn eigen vrouw om voedsel te vragen. Waldus was ervan overtuigd, dat niet alleen hij, maar alle christenen deze weg van vrijwillige armoede om Christus' wil moesten inslaan. Zij, die hem hierin volgden, werden de „armen van Christus” genoemd, ook wel „de armen van Lyon”. Bij dit alles moet men wel bedenken, dat deze vrijwillige armoede voor Waldus geen doel was, maar middel om zich, geheel vrij van de aardse beslommingen, aan het brengen van de boodschap van het Evangelie te kunnen wijden.

Bij dit alles bewoog Waldus zich met zijn lekenarbeid aanvankelijk geheel binnen de grenzen van de kerk van zijn dagen, in onderworpenheid aan de regeerders der kerk. Met Pinksteren 1173 begon hij aan dit levenswerk door huis aan huis het Evangelie te gaan prediken en daarbij van hen, die hem aanhoorden een aalmoes te vragen voor zijn directe levensonderhoud. Hij bleef, zoals reeds opgemerkt, hierin niet alleen en kreeg spoedig al enige medestanders, die samen met hem tot dit werk gingen. Bij hun arbeid richtten zij zich in het begin van hun optreden fel tegen de sekte der Katharen, die vervuld waren van een dodelijke haat tegen al wat kerkelijk was, die van het Oude Testament niets wilden weten, de doop en het avondmaal verwierpen.

Op bezoek bij de kerk der Waldenzen in Italië

(III)

Onbekend maakt onbemind. Het is doorgaans niet al te best gesteld met de kennis van de geschiedenis der kerk van Christus na de tijd der apostelen in de verschillende landen, waar het Evangelie gehoord en aanvaard werd. Een bewogen tijd van onze eigen geschiedenis der kerk ligt nauwelijks twintig jaren achter ons. Hoe spoedig vervaagt evenwel alles en hoe spoedig ontzinkt vaak de kennis bij hen, die dit alles toch moesten weten en goed moesten weten, daar het alles zelf zo fel en hevig werd beleefd. Wanneer we dan ook in het vervolg van onze artikelen het een en ander willen gaan meedelen over die ruim dertigduizend leden van de kerken der Waldenzen in Italië, dan komt het ons voor, een goed ding te zijn, eerst eens de geschiedenis op te halen of beter gezegd, terug te gaan naar het begin van het optreden der Waldenzen. Wie dan van deze geschiedenis kennis gaat nemen, vindt reeds in de Middeleeuwen

in de Roomse kerk het begin van het optreden der Waldenzen, eerst binnen de Roomse kerk, als lekenarbeid ter verbreiding van het Evangelie, tot aan de Reformatie, in een strijd, waarbij veel martelarenbloed gevloeid is en daarna bij de Reformatie het eigenlijke begin van de geschiedenis van de kerk der Waldenzen door de aansluiting bij de Hervorming op de Synode, die van 12 tot 15 september 1532 in Cianforano in het Agrognadal werd gehouden. We kunnen dus onderscheiden tussen een Beweging der Waldenzen, welke in 1173 een aanvang nam en de Kerken der Waldenzen, die een Evangelische Presbyteriaanse kerkengroep in Italië vormen sinds de genoemde Synode van 1532.

De naam Waldenzen gaat terug op de geschiedenis van de Franse textielkoopman Valdès in Lyon, later Petrus Waldus genoemd. Hij werd omstreeks 1140 geboren in een plaats, die de naam droeg Vaud of Vaux, vandaar zijn naam „Valdus”. Of dit Vaud of Vaux nu in Zwitserland, in Frankrijk of in

het huwelijk verboden voor de volmaakten. Volmaakten waren degenen, die niet meer deel uitmaakten van de kerk, te onderscheiden van de onvolmaakten, die wel huwen mochten en die uiterlijk nog deel van de kerk bleven uitmaken.

Vervolgens begonnen zij ook te getuigen tegen het wereldse leven van de clerus. Het was te voorzien, dat zij daarmee vroeg of laat in ernstig conflict met de leiders van de kerk moesten geraken. Niet alleen, dat hun prediking van vrijwillige armoede als levensregel voor iedere christen niet welgevallig kon zijn aan de kerkvorsten, van wie velen, gelijk ieder, die thans nog hun paleizen bezoekt, kan vaststellen, dikwijls in ongekende pracht en praal leefden, het feit, dat zij, die eenvoudige leken waren, zich met de Evangelieverkondiging gingen bezig houden, met werk, dat het privilege was van de gewijde en geordende geestelijken, was nog meer geschikt om hun het misnoegen en erger nog de veroordeling van de kerkelijke leiding te bezorgen. De bisschop van Lyon ging zich dan ook ermee bemoeien. Waldus had geld onder de armen verdeeld, zonder daarin de kerk te laten delen; hij had gesproken tegen de misbruiken van de kerk en daarbij de protserige weelde gelaakt; hij had zich als niet daarvoor opgeleide en tot het ambt gewijde leek met de verkondiging van het Evangelie ingelaten. Dat ging te ver. De aartsbisschop Guichard liet dan ook Waldus bij zich komen en beval hem, zijn predikariteit te staken. Toen Waldus hiernaar evenwel niet luisteren wilde, omdat hij verklaarde, het als zijn heilige plicht te beschouwen volgens de rechtstreekse aanwijzingen van Christus zelf het Woord uit te dragen, verbande de bisschop hem met zijn aanhang ten langen leste in het jaar 1176 uit de stad. Daarop begon Waldus met zijn volgelingen als echte van huis en hof verdrevenen in de dorpen en gehuchten in een wijdere omgeving en ook langs de handelswegen hun arbeid voort te zetten. Met het Evangelie in de hand brachten zij de eenvoudige boodschap van het Woord. Dit maakte indruk en hun woord had ingang vooral onder ambachtslieden, wevers en kooplieden. Zo kwamen zij ook via de handelsroutes in de gebieden van Noord-Italië en zo breidde hun beweging zich over een steeds groter gebied uit.

Bij dit alles keerde Waldus de kerk van zijn

dagen niet de rug toe. Hij bleef tegen haar zonden getuigen, ook al werd hij daarin gedwarsboemd door de kerkelijke leiders. In 1179, bij het derde Vaticaans Concilie, liet Waldus zich aan Paus Alexander III voorstellen, waarbij hij toestemming verzocht om vrij te mogen prediken. De paus ging niet verder, dan hem toestemming te geven voor zijn gelofte van vrijwillige armoede en wees het verzoek om het Evangelie te mogen verkondigen af. De clerus keek met een zekere verachting op dat miserabele troepje landlopers neer, die zoals één hunner, de secretaris Walter Map, schreef: „geen vaste woonplaats hebben, een rond trekkend leven leiden, zonder schoenen lopen, twee aan twee op pad gaan, met een wollen kleed zijn omhangen, geen eigen bezittingen hebben, maar alles gemeenschappelijk onder elkaar delen en op deze wijze, naakt een naakte Christus volgen, evenals de apostelen”.

De aanwijzing van de paus legden de Waldenzen naast zich neer, zij gingen door met hun arbeid. Opnieuw moest de aartsbisschop van Lyon zich er mee bemoeien. Maar ook naar hem luisterden ze niet. Daarop werd op het concilie van Verona in 1184, later nog gevolgd door een veroordeling op het vierde Lateraanse van 1215, de Wadlenzerbeweging in de ban gedaan.

P. Groen

Tweede verantwoording giften kerkwerk Italië

Sinds de eerste verantwoording kwam bij mij binnen: (t/m 18.3.'63)

D. C. M. te A. f 10.—; W. M. te D. f 5.—; P. W. T. te A. f 5.—; J. P. v. E. te A. f 5.—; J. v. O. te D. f 100.—; C. A. v. O. te H. f 100.—; J. K. te L. f 2.50; totaal f 227.50. Samen met de vorige verantwoording: f 590.—.

Men verzocht mij, nog eens het nummer van mijn girorekening te vermelden, aan welk verzoek ik gaarne voldoe. Het is 50440 t.n.v. P. Groen, Rotterdam.

Van harte hoop ik een volgende keer op deze plaats weer nieuwe blijken van uw wil tot steunverlening aan de bevordering van de komst van Christus' koninkrijk ook in Italië door de verkondiging van het Evangelie te mogen registreren.

P. G.

De kerk en de moderne mens

I.

Kerk en wereld zijn met elkaar geconfronteerd zolang de Kerk bestaat. Die confrontatie is legaal, omdat 'Kerk' en 'wereld' niet los van elkaar staan: de Kerk hier, de wereld daar, of: de Kerk boven, de wereld beneden, maar omdat ze ten nauwste met elkaar verbonden zijn.

De Kerk is er voor de wereld, omdat Christus voor de wereld heeft geleden, omdat God zo lief de wereld heeft gehad. De Kerk moet de genade Gods, moet Christus zichtbaar maken en gestalte doen krijgen in de wereld. De Kerk wordt dus niet met de wereld geconfronteerd zoals een mens geconfronteerd kan worden met een bepaald feit of verschijnsel dat zich aan hem voordoet, maar zoals ik geconfronteerd word met mijn levenstaak, mijn werkerrein, mijn opdracht.

Het is de vraag of wij als moderne mensen dit nog zo aanvoelen, nu de afstand tussen Kerk en wereld groter lijkt dan ooit, nu de wereld zich stelselmatig onttrokken heeft aan de invloedssfeer van de Kerk, en zelfs meer en meer van het christelijk geloof, en nu het lijkt alsof de Kerk aan de kant blijft staan als een groep van merkwaardige stakkers, die zelfs de taal van de wereld niet meer verstaat en zich mokkend en onderling ruziënd terugtrekt op de laatste stellingen. De cultuur is in handen van de ongelovige, straks de economie ook, en is dan de grote boycot aangebroken?

Zó is de verhouding tussen Kerk en wereld althans niet altijd geweest. We kunnen tijdperken, fasen onderscheiden gedurende welke die verhouding in totaal andere vormen zich openbaarde. De overgangen tussen die fasen zijn vrij duidelijk aan te wijzen; zij vormen beslissende kernpunten, scharnieren, in de geschiedenis der mensheid. De intrede van een nieuw tijdperk kunnen we dateren op de volgende historische momenten: Abrahams roeping uit het heidenland (het begin van Israëls geschiedenis), Christus' komst op aarde (de universaliteit van de kerk), de Renaissance (de humanistische versaeularisering van de mens), en — naar mijn overtuiging — de huidige tijd (de verschijning van de nachtelijke mens).

Het is nu juist met het oog op de vraag of er inderdaad een nieuwe fase gaat intreden in de verhouding tussen Kerk en wereld, en zo ja, wat dit betekent voor de Kerk van vandaag, dat deze artikelen geschreven worden. Om de vraag te kunnen beantwoorden of zich iets nieuws begint af te tekenen, is het nodig eerst het oude te omschrijven. Daarbij gaat het om de vraag in wat voor wereld de Kerk stond in die verschillende fasen, met wat voor mens-type zij te maken had, en hoe zij zich van haar apostolaire taak gekwetend heeft. Daarna zal ons dan duidelijker voor ogen staan hoe de situatie nu ligt en waarin deze verschilt van het verleden.

Vóór de komst van Christus in het vlees

vielen de grenzen van de Kerk samen met die van Kanaän; het heil was voor de Joden, zij waren het uitverkoren volk, met hen alleen had God een verbond gemaakt en hen alleen Zijn beloften geschonken. Dat betekende voor Israël een isolement, niet alleen in religieuze zin, maar ook in geografische zin. Men vermengde zich niet met de heidenvolken rondom, ging niet met hen om, in het besef dat een radicale anti-these hen scheidde, dat er een tussenmuur van scheiding was die liep tussen verkiezing en verwerping.

In de verhouding tot de heidenwereld bedreigden Israël echter twee grote gevaren van religieuze aard. Aan de ene kant het syncretisme, de afval, het overnemen van hun afgodische praktijken, de wereldgelijkvormigheid; aan de andere kant een met de rug naar de wereld staan, een alleen op zichzelf gericht zijn, alsof het bij God om Israël zelf ging en alsof de wereld voor Hem niet meetelde. De historie van Israël leert ons dan ook doorlopend dat het oude bondsvolk moest strijden om de rechte weg tussen deze twee polen te houden. Telkens weer moeten de profeten waarschuwen tegen afval, telkens weer ook tegen zelfverheffing. Verkiezing verplicht tot dienst, is oproep tot dienst, van God, maar ook van de naaste, en ook van de wereld. Hoe moeilijk bleek het om louter alleen te leven van de heilzame geboden Gods en van de genade Gods, en hoe gemakkelijk wordt de waarachtige godsdienst verlaten of geperverteerd tot werkheiligheid en zelfverontschuldiging. Het heil moest geaccepteerd worden, ja, maar **niet geannexeerd voor zichzelf**. Het boekje Jona is een getuigenis tegen deze houding, waarin de wereld niet meer meetelt en Gods bemoeienis met de wereld wordt ontkend en vergeten.

Als de volheid des tijds aanbreekt, blijkt de balans volkomen doorgeslagen te zijn naar de pool van het isolationisme. Het Joodse volk had de wereld om zich heen totaal uit het oog verloren en God 'ingepalmd' voor zichzelf, zelfs voor een selecte groep. Men zag diep neer op de afvalligen, de 'honden' (Matth. 15 : 26), en dankte God dat zij niet zo waren als dezen. Men kwam niet in huis bij de heidenen, en liep met een wijde boog om het gebied van de Samaritanen. Men was totaal vergeten dat in hen eens de volken zouden worden gezegend en dat Israël er was terwille van het heil van de wereld, om de doorgang van het heil tot de ganse aarde mogelijk te maken. De Messias was voor hen dan ook niet de Verlosser der mensheid, maar de nationale held die hen zou verlossen van de wereld en de troon van David zou herstellen. Zó ingeworteld was deze gedachte dat Jezus' discipelen bij Zijn hemelvaart er nog uit leefden (Hand. 1 : 6). Men stond met de rug naar de wereld, en had alleen oog voor wat er in eigen kring gebeurde. Intern werd dan ook alle aandacht geconcentreerd op de strijd tegen het syncretisme en het zuiver houden van de leer. Men moest immers niets hebben van het verachtelijke heidenom en hun gruwelijke afgoderij? De heilige Schriften werden bestudeerd en uitgeplozen, om daaruit de wil des Heren af te lezen voor alle voorkomende gevallen. De theologenscholen bloeiden; Farizeeën, Sadduceeën, wetgeleerden en schriftgeleerden leidden het volk en hielden het de wet voor, plus wat zij dachten dat daar eerlijkheidshalve uit afgeleid kon worden. Ze waren er dan ook van overtuigd dat ze ware en trouwe zonen van Abraham waren, die leefden bij en naar de Schrift en zich stipt hielden aan alle geboden en verordeningen Gods. Er waren vraagpunten, natuurlijk. Daar werd ook druk over gedebatteerd: zou er een opstanding uit de doden zijn? wat is het verband tussen ziekte en zonde? moet aan de heidense keizer belasting betaald

worden? wat mag en mag niet op de sabbat? — maar men trachtte toch het antwoord te destilleren uit de wet en de profeten, al bleven de meningen onder de theologen verdeeld. Het volk kon hierin natuurlijk niet goed meepraten, want dat kende de wet niet. Daarvoor moest eerst gestudeerd worden, aan de voeten van mannen als Gamaliël en Nicodemus. Maar na zo'n opleiding was je dan ook in staat om het volk te onderwijzen, dan was je een van de leiders, doorkneet in de Schriften, stipt in het onderhouden van de geboden, een voorbeeld van iedereen, naar wie men zich richtte, en tegen wie men opzag. De kerkelijke leiders stonden dus in eer en aanzien bij het volk, en het zijn natuurlijk sterke benen die deze weelde kunnen dragen. Hoe verleidelijk was het om dan ook te zorgen voor de goede naam, en een zekere waardigheid en stand op te houden. Men nam dus de eezetel die aangeboden werd, en de vooraanzitting in de synagoge; men zorgde ervoor dat je bij de vervulling van de gebedsplichten gezien werd door de mensen.

Een religieuze elite is natuurlijk minder in de positie om zich te gaan bemoeien met verschoppelingen en verdrukten, met weduwen en zondaren. Wat aan de kant staat en wat onder ligt, doet niet meer mee, telt ook niet meer mee; je hebt er immers ook niets aan, want ze doen niet mee aan schriftonderzoek, ze denken niet mee in theologische problemen, ze hebben geen tijd of zin om alle godsdienstige plichten te vervullen. Het heil was in strikte zin dan ook eigenlijk alleen voor deze elite, de groep van getrouwen, die leefde bij de wet en de wetsvervulling, en niet zozeer voor de schare die de wet niet kent, nog minder voor de Samaritanen, waarvan je niet meer weet of die nog gelovigen genoemd mogen worden, omdat ze niet te Jeruzalem aanbidden en zoveel heidense elementen hebben opgenomen, en het heil is natuurlijk helemaal niet voor de heidenen.

**

Als zo ongeveer de situatie was in de kerk van die dagen, wat moet dan het optreden van Jezus een blikseminslag in dit wereldje geweest zijn. Heel dat nette, moeizaam opgebouwde en gedurende generaties gegroeide systeem wordt door Hem radicaal afgebroken. Hij treedt alle gewoontes en verordeningetjes met voeten, en zegt de afschuwelijkste dingen van de algemeen geachte leiders. Hij zoekt de zondaren en de hoeren op, en eet zelfs met hen. Hij richt zich tot het gewone volk, en passeert de elite. In een gelijkenis spreekt Hij zelfs uit dat het volk van de straten zal ingaan, omdat de elite weigert: „De geroepenen zijn vele, maar de elite maar weinigen” (Matth. 22 : 14). Hij doorbreekt hun theologie en hun spitsvondigheden, hun tradities en voorschriften. Hij predikt het heil voor de ellendigen en verdrukten, voor de zondaren en goddelozen, voor de Samarita-

nen en de heidenen. Hij houdt hen het ABC van de ware godsdienst voor: barmhartigheid tonen aan vreemdeling en weduwe, zieken en gevangenen (Deut. 10 : 18, Micha 6 : 8, Lucas 6 : 27 vv., Matth. 25 : 31 vv.). Uit de Evangelien blijkt dat Christus' optreden één doorlopende strijd is geweest tegen de bovenbeschreven houding. Geen wonder dat de leiders knarsetandend toezien hoe hun werk en hun positie wordt afgebroken, en hoe het volk achter Hem aan loopt. Maar het blijkt dan toch wel dat zij niet voor niets invloed en gezag hebben, dat er toch wel ambtelijke macht bij hen geconcentreerd is: uiteindelijk krijgen ze toch het volk wel weer mee om Jezus het leven onmogelijk te maken en Hem kwijt te raken. Na lang geduld te hebben geoefend, moet het mes er dan toch maar in; het is beter dat er één lijdt dan dat het hele volk verloren gaat. Het proces-Jezus wordt wel niet op zo'n fraaie manier gevoerd, maar tenslotte: deze man is een pest en een verderf voor het volk, hij lastert God, en de zaak waarom het ging, was dus toch wel gerechtvaardigd.

Wij, heidenen van afkomst, belijden dat we onze zaligmaking te danken hebben aan deze Man, die zo revolutionair de Kerk waarin Hij geboren werd ondersteboven keerde. Die zaligheid is tot ons gekomen dank zij het feit dat hij Zijn volgelingen de maffe kerkruimte uitjoeg en hen de wereld inzond. Zij hebben Zijn bedoeling verstaan, maar pas nadat de Geest in hun harten was uitgestort. Ze zijn de heidenwereld ingegaan, omdat God wil dat alle mensen zalig worden, en ze hebben het heil rondgebracht over de gehele toenmaals bewoond wereld. Wat een radicale ommekeer voor de Kerk! Nu staat ze dan plotseling midden in een wereld die nog nooit van de waarachtige God en Zijn dienst heeft gehoord. Die knusse, zelfingenomen en alleen in zichzelf geïnteresseerde gemeenschap is afgebroken, en een nieuwe wereldwijde geloofsgemeenschap is ontstaan, niet gebonden aan een plaats of natie maar verspreid over en in de wereld: de Nieuw-Testamentische kerk. Maar wat een ommekeer ook voor de antieke heiden! Paulus, die als geboren Romein die cultuurwereld wel kende, was bij uitstek geschikt om het Evangelie te brengen. Want hij was op de hoogte van hun denken; hij kende hun goden en hun filosofie, hun dichters en hun recht.

Wie was die antieke mens, voortgekomen uit de Grieks-Romeinse beschaving? Wat betekende voor hem de komst van het Christendom? Hoe verwerkte de bekeerde heiden deze confrontatie van hellenistische cultuur met het christelijk geloof? Wat voor menstype ontstond uit deze ontmoeting, het type dat straks de Middeleeuwen gaat kenmerken? Hierover in een volgend artikel.

Groningen.

P. G. Smelik.

schrijven. Gelijk ook, dat wij niet alleen alle dwalingen daartegen strijdende, en met name ook die in de voorzeide synode zijn veroordeeld, verwerpen, maar ook zullen tegenstaan, wederleggen en helpen weren. En indien het zou mogen gebeuren, dat wij na dezen enig bedenken of ander gevoelen tegen de voorzeide leer of enig punt derzelve kregen, beloven wij, dat wij het noch openlijk noch heimelijk zullen voorstellen, drijven, prediken of schrijven; maar dat wij het vooraf aan de kerkeraad, classis of synode zullen openbaren, om door deze geëxamineerd te worden, bereid zijnde 't allertijd ons aan het oordeel derselve gewillig te onderwerpen; op poene dat wij hiertegen doende metterdaad (ipso facto) van onze diensten gesuspendeerd zullen zijn. En indien de kerkeraad, classis of synode 't enigertijd om gewichtige oorzaken van nadenken zou goed vinden, tot behoud van de eenheid en zuiverheid der leer, van ons te eisen nadere verklaring van ons gevoelen over enig artikel der voorzeide Belijdenis, van de catechismus of van de verklaring der Nationale Synode; zo beloven wij ook mits deze dat wij 't allertijd daartoe bereid en willig zullen zijn, op poene als boven, behoudens het recht van appèl, ingeval van bezwaarnis, gedurende welke tijd van appèl wij ons naar de uitspraak van de particuliere synode zullen regelen.

Vier dingen vragen in dit formulier de aandacht:

1e. Dat de dienaren des Woords hun hartelijke instemming betuigen met de in de drie formulieren omschreven leer der kerk. Hartelijke instemming: met de kerk geloven en belijden wij al zó.

2e. De belofte dat zij alsoo ook zullen leren. Ook een hartelijke belofte.

3e. De toezegging op een bepaalde wijze te zullen handelen, indien men tot de overtuiging komt dat de drie formulieren strijdig zijn met Gods Woord.

4e. De toezegging om zich aan een eventueel onderzoek door de kerkeraad, de classis of de synode te zullen onderwerpen.

Aan 3 en 4 is ook een bepaalde sanctie verbonden: de dienaar des Woords, die tegen het onder 3 en 4 genoemde handelt, heeft bij voorbaat erkend, dat het niet nakomen van het daar gestelde op zichzelf reeds (ipso facto) een grond kan zijn voor schorsing.

We willen de punten 3 en 4 nader bezien.

Het goede.

Het mooie in het onder 3 en 4 gestelde is dat de kerken hier gezamenlijk erkennen dat de drie formulieren menselijke en dus niet onfeilbare geschriften zijn. Met de mogelijkheid dat de belijdenisgeschriften op een of ander punt de waarheid van het Woord Gods minder juist of onjuist weergeven is bij voorbaat rekening gehouden. Dat betekent niet dat wij in voortdurende onzekerheid zouden verkeren of de drie formulieren wel overeen komen met Gods Woord. Het tegendeel is waar. Maar hier wordt toch terecht onderscheid gemaakt tussen de Heilige Schriften, die van God zijn en de kerkelijke belijdenisgeschriften, die niet van goddelijke, maar van menselijke oorsprong zijn. De belijdenis zelf erkent dat ook. In artikel van de Nederlandse geloofsblijdenis wordt met alle nadruk gesteld dat de Schrift de enige regel is voor ons geloof. En de belijdenis zelf leert ons ons geloof en betrouwen niet te gronden op de belijdenis der kerk, maar op de Heilige Schriften. De Schrift is de grond van ons geloof, niet de confessie.

Op gelijke wijze wordt ook in het ondertekeningsformulier de bijl gelegd aan de wortel van alle confessionalisme: de zonde van aan de kerkelijke belijdenis toe te kennen wat alleen toekomt aan het Woord van God.

Dat betekent natuurlijk ook dat indien

Hoe men in het huis Gods moet verkeren

II. Het ondertekeningsformulier.

Wat nu het sinds de Dordtse synode gebruikelijke ondertekeningsformulier betreft diene het volgende.

Dat luidt als volgt:

Wij onderschreven, bedienaren des Goddelijken woords ressorterende onder de classis N.N. verklaren oprechtelijk in goede consciëntie voor de Heere, met deze onze ondertekening, dat wij van harte gevoelen en

gelooven, dat al de artikelen en stukken der leer, in de Belijdenis en de catechismus van de Gereformeerde Nederlandse kerken begrepen, mitsgaders de Verklaring over enige punten der voorzeide leer in de Nationale Synode Anno 1619 te Dordrecht gesteld, in alles met Gods Woord overeenkomen. Beloven derhalve dat wij de voorzeide leer naarstig zullen leren en getrouw voorstaan, zonder iets tegen deze leer, 't zij openlijk of heimelijk, direct of indirect te leren of te

te eniger tijd en op enigerlei wijze in de kerk verschil ontstaat over de belijdenis, de zaak beslist wordt niet door de belijdenis, maar door de Schrift. Het feit, dat de kerk constateert dat een dienaar des Woords in strijd komt met de belijdenis moge een toereikende grond zijn voor een mogelijke (dat is nog wat anders dan een noodzakelijke) schorsing, nimmer kan de kerk een dienaar des Woords uit de dienst ontzetten op grond van het feit dat hij afwijkt van de belijdenis zonder zich te vergewissen of hij ook in strijd komt met de Schrift. Want de kerk die een dienaar des Woords ontzet uit het ambt, zegt daarmee dat Christus deze dienaar de dienst onwaardig oordeelt en zij kan zulk een oordeel nooit gronden op haar eigen belijdenis, maar alleen op Gods eigen Woord.

Afspraken niet eenzijdig verbreken.

In dit gedeelte van het ondertekeningsformulier wordt nu voorts tussen de kerk en de dienaar des Woords afgesproken hoe deze laatste handelen zal wanneer bij hem de overtuiging rijpt dat de belijdenis der kerk niet overeen komt met het Woord van God. Het ligt in de aard der zaak dat zulk een dienaar zich dan niet zonder meer van de belijdenis en zijn belofte om overeenkomstig deze te zullen leren, ontslagen mag achten. Dat toch zou betekenen dat de door hem met zijn kerk aangegane overeenkomst een vodge papier werd, en door hem eenzijdig kon worden geschonden. Dat laatste kan natuurlijk niet. Pacta servanda sunt. Overeenkomsten zijn er om ze te houden. En de belijdenis wijzigen naar zijn persoonlijk inzicht gaat ook niet: de belijdenis is de belijdenis der kerk. Zij heeft over de confessie te oordelen. En zij alleen.

Dit mes snijdt van twee kanten.

Hier plaatsen we even een tussenopmerking. De dienaar des Woords verbindt zich jegens zijn kerk door ondertekening van de confessie. Maar de medaille heeft ook haar keerzijde. Wanneer de kerk van haar dienaren de belofte eist dat zij overeenkomstig de belijdenis zullen leren, dan heeft ook de kerk daarmee beloofd: wij zullen ons aan deze belijdenis houden. Wij verwachten van u dat u overeenkomstig deze belijdenis arbeidt. Maar dat betekent, dat ook de kerk van haar kant niet na verloop van tijd tot de dienaren des Woords zeggen kan: wij verwachten nu van u meer of iets anders. Zij heeft óók niet het recht eenzijdig de overeenkomst op te zeggen, de belijdenis uit te breiden met een vierde formulier van enigheid en daarbij bij voorbaat op de instemming van de dienaren te rekenen of de belijdenis te veranderen. Pacta servanda sunt. Overeenkomsten moeten nagekomen worden. Dat geldt voor de dienaren des Woords. Dat geldt ook voor de kerken.

We hebben hier niet te doen met een denkbeeldig geval. Twee voorbeelden:

1. De generale synode van 1905 verwijderde uit artikel 36 van de Nederlandse geloofsbelijdenis de bekende 21 woorden. Dat heeft in de kerken geen moeilijkheden gegeven. Deze wijziging vond klaarblijkelijk algemene instemming. Maar als nu eens een dienaar des Woords het met deze schrapping van die 21 woorden niet eens was geweest? Vandaag zijn er onder ons, die — terecht of ten onrechte — deze schrapping betreuren! Maar is het bij zulk een verandering van de belijdenis vanzelfsprekend dat een dienaar, die de ongewijzigde belijdenis onderschreef, nu ook geacht wordt overeenkomstig de veranderde confessie te leren? En indien hij dat niet doet? Als nu eens anno 1905 een predikant zou gezegd hebben: ik heb ook die 21 woorden onderschreven daar blijf ik bij; ook dát blijf ik leren?

2. Soortgelijk geval deed zich ook voor anno 1942. Toen nam de generale synode een aantal leerbesluiten, die wel volgens het oordeel der synode niets anders leerden dan wat reeds in de belijdenis stond, maar de destijds „bezwaarden” oordeelden anders en waren van gevoelen dat hier iets geleerd werd dat in de drie formulieren niet werd gevonden. En de binding aan die leeruitspraken werd door hen ervaren als een schending, door de synode, van de aangegane overeenkomst. Eenzijdig, ditmaal niet van de kant van de dienaren des Woords, maar van de synode werd de overeenkomst geschonden!

Dat is óók een kant van de zaak.

Mag dat wèl?

In 1942 en volgende jaren zeiden we: neen!

En dat juist op grond van het ondertekeningsformulier.

INGEZONDEN

DE ZAKEN ZUIVER HOUDEN !

Via de persschouw van „Opbouw” van 8 maart 1963 kreeg ik voor het eerst kennis van een artikel van collega J. Meester te Amsterdam-Zuid in het kerkblad van Noord-Holland, waarin omtrent mij een en ander werd geschreven, dat als geheel onjuist dient te worden gewaakt.

Volgens genoemde persschouw handelde in bedoeld artikel coll. Meester over wat heet: de zaak-Telder. Hij herinnert aan het ondertekeningsformulier, dat voorschrijft „dat de betrokkene in geval van enig bedenken tegen enig punt der leer niet publiek zal maken, maar het aan zijn kerkeraad, classe of synode vooraf bekend zal maken”. „Het punt is hier dus — aldus coll. Meester —: het publiceren zonder de weg te gaan welke het ondertekeningsformulier voorschrijft, welke weg de ondertekenaar beloofd heeft in zulk een geval te zullen gaan. De synode van het zuiden heeft ds. T. in dit punt veroordeeld als woordbreker”.

Coll. Meester vervolgt dan: „Meermalen is het ons voorgekomen dat men hetzelfde deed wat ds. T. heeft gedaan zonder dat iemand enig bezwaar maakte. Hij meent dan enige gevallen te kunnen noemen die algemeen bekend zijn: Dr. A. Kuyper Sr., ds. Joh. Francke, prof. P. Deddens en ds. J. R. Wiskerke.

Omtrent mij schrijft coll. Meester dan:

„In 1905 zijn de bekende 21 woorden geschrapt. De predikantengeneratie van na 1905 ondertekende de Drie Formulieren zonder deze 21 woorden. In 1948 heeft ds. Joh. Francke zijn bezwaren publiek bekend gemaakt tegen het ontbreken van deze 21 woorden in art. 36, zonder daarbij de weg te gaan welke het ondertekeningsformulier wijst. Ik heb nimmer vernomen dat men hem deswege van meened openlijk beschuldigd heeft. Ik dacht dat iedereen dit best vond”.

Daarna laat coll. Meester o.m. volgen:

„mag de een dit doen zonder de weg van het ondertekeningsformulier te gaan en de ander niet? Mochten dr. A. Kuyper, prof. P. Deddens, ds. J. Francke en ds. J. R. Wiskerke wat ds. Telder niet mag? En waarom dit verschil in bejegening?”

In dit verband verwijst coll. Meester tenslotte naar Spr. 20 : 10. De persschouwer van „Opbouw”, prof. C. Veenhof, schijnt deze voorstelling van zaken, door coll. Meester gegeven, volledig te beamen. Want hij laat na het citeren van het art. van ds. Meester onmiddellijk volgen:

„In zijn artikel gaf ds. Meester enkele voorbeelden van mannen die „enig bedenken” hadden tegen de formulering van een onderdeel van de confessie, daarvan publiek rekenschap gaven en toch niet de weg op gingen van het indienen van een gravamen tegen de confessie. Er zijn nog wel meer voorbeelden daarvan te noemen”.

1. Nu, de voorstelling van zaken omtrent mijn doen in 1948, welke hierboven door coll. Meester en prof. Veenhof worden gegeven en beaamd, moet ik als ten eenmale onjuist afwijzen. Als het waar was wat zij hier schrijven en beamen, dan zou ik, bezwaar ingebracht hebbende tegen ds. Telder (en diens kerkeraad te Breda) eertijds zelf gedaan hebben wat ik later in ds. Telder (en diens kerkeraad) wraakte. Dan zou ik vallen onder het oordeel van Romeinen

2 : 21 v.v.

2. Coll. Meester schijnt door het noemen van het jaartal 1948 te doelen op mijn referaat over art. 36 Ned. Gel. voor het „Congres van Gereformeerden 30 maart—1 april 1948” te Amersfoort, zie Referatenbundel, blz. 53-145. Wat was nu de zaak?

De Generale Synode van Utrecht 1905 heeft blijkens haar acta art. 154 besloten de bekende 21 woorden (beter: 22 woorden, zie D. Deddens, Art. 36 Ned. Gel., in Almanak F.Q.I. 1949, blz. 71, noot 1 op blz. 116) in art. 36 te schrappen. In mijn genoemd referaat trachtte ik aan te tonen, dat die 21 (22) woorden hadden kunnen blijven staan, omdat de gronden voor schrapping niet deugdelijk zijn en „de 21 woorden, gelezen in het licht der Schrift, hebben een schriftuurlijke zin” (Referaat, blz. 145).

De zaak is dus dat mijn publiek uitgesproken bezwaar in 1948 niet ging tegen enig punt der leer of enige zinsnede IN de belijdenisschriften en ook niet tegen de formulering van een onderdeel der confessie (zoals prof. Veenhof in genoemde persschouw schrijft) maar hiertegen, dat een gen. synode een zinsnede in de Belijdenis heeft geschrapt en dus daaruit verwijderd, omdat zij die onschriftuurlijk achtte, terwijl ik betoogde dat die zinsnede wel schriftuurlijk is. Ik pleitte dus in 1948 voor WEDER-OPNEMING van hetgeen in 1905 uit de Belijdenis werd VERWIJDERD, en er dus NIET MEER IN STOND EN ER NIET IN STAAT.

Bezwaar hebben tegen wat ergens IN de Belijdenisschriften staat of tegen de formulering van enig onderdeel der confessie is toch heel iets anders dan bezwaar hebben tegen het feit dat men een zinsnede UIT de Belijdenis verwijderde en dus in bepaalde zin pleiten voor UITBREIDING van de Belijdenis, namelijk WEDEROPNEMING van het geschrapte!

Ik begrijp dan ook niet, dat coll. Meester en prof. Veenhof niet onmiddellijk het verschil tussen hetgeen coll. Telder deed en hetgeen ik in 1948 deed hebben opgemerkt!

3. En nu kan men toch ook onmiddellijk inzien, dat het echt dwaasheid is in mijn geval van 1948 het ondertekeningsformulier in geding te brengen. Coll. Meester schrijft zelf dat genoemd formulier voorziet in het geval van „enig bedenken of ander gevoelen tegen de voorzeide leer of enig punt derzelve”, dus tegen de voorzeide leer of enig punt derzelve IN de drie Formulieren.

4. Wanneer ik de 21 (22) woorden, die nu niet meer in art. 36 staan, weer zou OPGENOMEN willen zien, dan moet ik niet een gravamen indienen tegen hetgeen IN ART. 36 STAAT, wat belachelijk dom zou zijn (want ik heb geen bezwaar tegen wat ERIN staat!), maar dan moet ik een generale synode verzoeken uit te spreken, dat zij de uitspraak der gen. synode van 1905, acta art. 154, niet meer voor haar rekening neemt, of vragen dat zij bedoelde woorden weer opneemt in art. 36, of iets dergelijks.

5. Het voorgaande te schrijven vond ik verdrietelijk. Maar het leek mij zeer noodzakelijk, opdat de voorstelling van zaken zuiver gehouden worde. Ik hoop dan ook dat hiermede het fabeltje, dat gewraakte voorstelling omtrent mij in omloop bracht, uit de wereld geholpen is.

Hoogeveen.

Joh. Francke.

NASCHRIFT

Graag nemen wij dit ingezonden stuk op. We pleitten er steeds voor, dat over de zaak-Telder niet in de eerste plaats kerkelijke uitspraken worden gedaan, laat staan vonnissen worden uitgesproken, maar gestudeerd en gediscussieerd zou worden.

Wij zouden over dit stuk van ds. Francke de volgende opmerkingen willen maken. Daarmee aantoonende dat ds. Francke in zijn ingezonden stuk de kern van de kwestie niet heeft geraakt.

1. Tegen de bekende woorden van art. 36 werd door een aantal broeders in 1896 bij de Generale Synode een gravamen ingediend. Zij verklaarden daarin dat wat deze woorden uitspraken, ik citeer ze letterlijk: „in strijd met den Woorde Gods” was. Men lette daar goed op. Zij verklaarden **niet**: Deze woorden zijn **niet** op Gods Woord **gegrond**. Ze kwalificeerden ze niet als een **theologische stelling** waaromtrent vrijheid van gevoelen kan en mag bestaan. Ze schreven ook niet, dat een dergelijke uitspraak eigenlijk **niet in een confessie behoort opgenomen te worden**. Neen, ze schreven duidelijk en scherp: ze zijn **in strijd met den Woorde Gods**. Met andere woorden: zij verklaarden dat deze woorden een **dwaling** bevatten. zegd een **dwaling** bevatten.

2. Ten aanzien van dit gravamen van deze broeders deed de Generale synode van 1905 nu een uitspraak. Zij verklaarde namelijk het ingediende gravamen „voor gegrond”. En dienvolgens schrapt zij de geïncrimineerde woorden in de confessie. Dat wil zeggen: ook de synode verklaarde dat wat de bewuste woorden uitspraken „in strijd met den Woorde Gods” was.

Deze uitspraak van de synode was voluit een **confessionele uitspraak**. Zij was zakelijk een „verwerping van een dwaling”.

3. Sinds 1905 zijn alle predikanten aan het nieuwe artikel 36 gebonden. Dat wil zeggen: aan dat artikel met de verwerping van de dwaling welke de Synode van 1905 daaraan toevoegde.

4. Wanneer ds Francke verklaart dat hij dat wat genoemde woorden uitspreken wel Schriftuurlijk acht gaat hij dus in feite in tegen de confessionele uitspraken van de Generale Synode van 1905 die ook in onze kerken bindende kracht bezitten.

5. Inderdaad, daarin heeft ds Francke gelijk, het gaat in deze kwestie niet om een **formulering** van een onderdeel van een confessie. Het gaat om véél meer: het gaat hierom dat hij **Schriftuurlijk** noemt wat de Gereformeerde Kerken als **in strijd met Gods Woord** afwezen en afwijzen.

6. Tenslotte: ds Francke hoeft dit schrijven niet verdrietelijk te achten. Als de discussie gevoerd wordt zoals hij het doet kan ons dat alleen maar verder brengen.

C. V.

PERSSCHOUW

Rondom „de zaak Telder”

Over „de substantialiteit der ziel”

We hebben er de vorige week op gewezen, dat in de laatste tientallen jaren het inzicht groeide, dat de, ook onder Gereformeerden gangbare, aan de middeleeuwse scholastiek ontleende zielsbeschouwing niet in overeenstemming is met de waarheid der Schriften.

We hebben er toen speciaal aandacht voor gevraagd dat mannen als Kuyper — er zouden er meer te noemen zijn — er oog voor kregen dat b.v. het spreken over „de onsterfelijke ziel” niet is naar de Schrift, maar in de grond der zaak een opereren met een heidens denkmotief. De Schrift kent geen „onsterfelijke ziel”. De Schrift spreekt er immers van dat de mensen, die alle eeuwig zullen voortbestaan, van nature „dood” zijn. En dat „naar lichaam en ziel”. En voorts dat de mensen, als er geen wonder geschiedt, eeuwig in de macht van de dood blijven, dus eeuwig sterven. Pas wanneer God door zijn Geest en Woord de mens wederbaart wordt hij levend, ontvangt hij het eeuwige leven. Maar ook de zo levend gemaakte mensen zijn hier, op onze aarde in deze bedeling, toch nog op allerlei wijze aan de dood onderworpen. Hun leven hier is „niet anders dan een gestadige dood”. En tot Christus' wederkomst moeten ook de levend gemaakte mensen eenmaal de geest geven, weerkeren tot het stof, kortom: moeten ook zij sterven. Onsterfelijke doen de gelovigen pas aan op de dag waarop Christus verschijnt op de wolken. Niet eerder.

We willen nu iets zeggen over een ander element uit de oude zielsleer dat ook, met name in de dertiger jaren, als on-schriftuurlijk werd ontmaskerd. We bedoelen de z.g. **substantialiteit der ziel**, de leer dus dat de ziel een **substantie** is.

Meestal was deze theorie verbonden met de opvatting dat ook het lichaam een bepaalde substantie is.

De overtuiging dat de menselijke ziel een substantie vormt was vroeger algemeen gangbaar. Kuyper schreef b.v.: „Lichaam en ziel zijn de twee bestanddelen van onze menselijke persoonlijkheid. We bestaan niet gelijk op het voetspoor van heidense wijsgeren enkele ketters geleerd hebben, uit drie delen: lichaam, ziel en geest, maar uit twee substantiën: lichaam en ziel.” Het sterven is dan volgens Kuyper „een losmaken van de band, die de substantie van ons lichaam aan de substantie van onze ziel verbindt, een scheiden van ziel en lichaam.” (E Voto II, pagina 206/207) Bavinck liet zich over deze kwestie als volgt uit: Het theïsme neemt aan „dat de ziel een eigen van het lichaam wezenlijk onderscheiden, geestelijke zelfstandigheid (substantie) is, met een eigen oorsprong, wezen en duur.” „De psychologie kan de psychische verschijnselen niet anders afleiden dan uit een geestelijke substantie als oorzaak”. (Beginselen der Psychologie blz. 31/32).

Hier moet dan aan worden toegevoegd, dat en volgens Kuyper en volgens Bavinck deze zielesubstantie in haar kern **logisch**, redelijk, van aard is. Bavinck schreef letterlijk: „In de mens klimt ze (de ziel) nog een trap hoger en wordt tot rede en wil. De mens is een animal rationale (een redelijk wezen — C.V.)” (Id. blz. 34). En Kuyper betoogde steeds weer dat het diepste beginsel van de mens logos is. Logos die gelijk staat met zelfbewustzijn (Zie Dr W. H. Velema, De leer van de Heilige Geest bij Abraham Kuyper, bladzijde 84).

De vraag waar het hierbij om gaat is: wat moeten we nu onder **substantie** verstaan?

Het is niet eenvoudig dat precies en duidelijk te zeggen. Het begrip substantie is namelijk zeer

veelduidelig. Een lange reeks van denkers heeft er zich mee bezig gehouden. En ze hebben er bijna altijd een, ten opzichte van wat hun voorgangers daarover leerden, gewijzigde inhoud aan gegeven. Wie iets meer wil weten moge ik verwijzen naar het wel oude, maar toch nog instructieve boek van Dr P. H. Ritter: „schets ener kritische geschiedenis van het substantiebegrip”.

Ik wil proberen zo duidelijk mogelijk aan te geven waar het in dat nu reeds eeuwen durende spreken over „substantie” om gaat.

Het heeft reeds vroeg de aandacht van de grote denkers der mensheid getrokken, dat bij een ding, een levend wezen, grote veranderingen kunnen optreden, veranderingen die ze ten aanzien van wat ze vroeger waren onherkenbaar maken, terwijl we toch volstrekt zeker zijn dat we ondanks al de veranderingen toch met hetzelfde ding of het zelfde wezen te doen hebben. Als een tuinman een klein stekje plant kan men dat niet terugvinden in de grote boom waartoe dat stekje uitgroeide. Toch zijn we overtuigd dat we in stekje en boom met hetzelfde ding te doen hebben. Evenzo is ijs in wezen hetzelfde als het water waaruit dat ijs ontstond. Ook al heeft dat ijs totaal andere eigenschappen dan het water door de bevroering waarvan dat ijs is ontstaan. Een rups is een geheel ander wezen dan de vlinder die er uit voortkwam. Toch weten we zeker dat er identiteit is tussen de rups en de vlinder die er via een paar gedaanteveranderingen uit groeide.

Deze verschijnselen constaterende kwam nu als vanzelf de vraag op: wat is ondanks, in, achter die gedaanteveranderingen het **blijvende**, het **onveranderlijke**, het **wezenlijke** van plant, stof, dier.

Men heeft deze vraag naar het blijvende, het constante, achter en in al het veranderende ook gesteld ten opzichte van de gehele wereld. Wat is, zo vroeg men, het onveranderlijke, het wezenlijke, het blijvende van de kosmos? Wat is het „wezen” van al het bestaande, het onveranderlijke, eeuwige wezen der dingen waardoor de veranderende, tijdelijke werkelijkheid gedragen wordt en waarin zij verankerd is?

De wetenschap welke op zoek ging naar deze achtergrond, vaste grond, deze **substantie** der dingen (substantie is letterlijk: dat wat onder iets staat, dat wat de vaste grond ervan is en het draagt) noemde men al heel gauw de **metaphysica**. Vooral de Griekse denkers hebben deze metaphysica beoefend en zo naar de **substantie**, gezocht. En ze hebben als zodanig b.v. genoemd: het water, de lucht, het vuur. Of ook wel aarde, water, lucht en vuur gezamenlijk. Enz. enz.

Deze substantie dacht men zich dan als de eeuwige, onveranderlijke oerstof der dingen. Dikwijls maakte men in verband daarmee ook nog de onderscheiding tussen het „wezen” der dingen — dat was dan de „substantie” — en de „verschijning” ervan. Die „verschijning” was het zichtbare, veranderlijke, vergankelijke, tijdelijke in de dingen.

Het kenmerkende van dit zoeken en vorsen is nu dat men zo denkend en sprekend het goddelijke zocht in het geschapene. Of, anders gezegd, men vergoddelijkte iets van het geschapene. Men zocht immers het vaste, blijvende, eeuwige in de **geschapen werkelijkheid**. Dit was een in wezen goddeloos bedrijf! Het valt onder het scherpe oordeel van het Schriftwoord: Zij hebben de waarheid Gods vervangen door de leugen en het schepsel vereerd en gediend boven de Schepper. (Rom. 1 : 25).

In de middeleeuwen en later ook onder de protestanten heeft vooral de opvatting van Plato en Aristoteles omtrent de substantie der dingen een grote rol gespeeld.

Plato onderscheidt een **hogere** wereld — die van het eeuwige „zijn” — en een **lagere** wereld — die van het tijdelijke, van het „worden”. Die wereld van het „zijn” is bevolkt met de „ideeën”. Wat die ideeën zijn omschrijft Ritter zo: „Het algemene, dat ieder ding in zich moet hebben om het ding te zijn dat het is”. Het bijzondere en toevallige van een ding behoort niet tot dat „algemeen”, dat „wezen” van een ding. De idee „boom” is dus dat wat een boom tot boom maakt. Of die boom groot is of klein, welke vorm en kleur de takken en bladeren hebben raakt de idee boom niet. Die vormen, kleuren, grootte, behoren niet tot de idee boom. Dat alles is maar toevallig en tijdelijk. De idee boom met al de andere ideeën — er zijn er ontzaglijk veel — „leven” nu in die hogere wereld van het echte, volle, eeuwige „zijn”. Plato beschouwt de ideeën als wezenheden die een eigen zelfstandig bestaan hebben. Ze vormen samen een rijk der ideeën, dat een schoon harmonisch geheel is. Naarmate de dingen van de lagere wereld, die van het „worden” — de wereld waarin ook de mensen leven — meer „deel” hebben aan de ideeën daarboven zijn ze schoner, volmaakter.

Plato kent aan de ideeën een reeks eigenschappen toe. Om maar iets te noemen: de ideeën bestaan zelfstandig, ze zijn rustend, onveranderlijk, zonder beweging. Ze zijn voorts universeel of algemeen, ze missen het bijzondere en individuele. Ze zijn ook de normen of wetten voor de concrete, individuele dingen die in de lagere, er-vaarbare wereld worden gevonden. De ideeën zijn voorts ook kenbaar, maar alleen voor het schouwende denken (de theoria) die de taak is van de filosofie.

Het is nu zo, dat de „vaste grond”, de substantie der dingen volgens Plato in die boven-tijdelijke, metafysische ideeën ligt. In werkelijkheid zijn deze ideeën evenwel niets anders dan door de mensen gevormde begrippen, dus vormsels van de menselijke geest! Maar ze worden door Plato zoals uit het bovenstaande bleek tot werkelijk bestaande wezens gemaakt en ze ontvangen van hem goddelijke eigenschappen. Ze zijn dus vergoddelijkte schepselen. Afgoden!

In onlosmakelijk verband met Plato moet nu diens leerling Aristoteles worden genoemd. Aanvankelijk volgde deze zijn leermeester. Maar al spoedig ging hij eigen wegen. Speciaal op één punt brak hij met Plato. Aristoteles leerde namelijk dat de ideeën der dingen niet in een onzichtbare, boventijdelijke, hogere wereld leefden. Hij poneerde namelijk een stelling dat die ideeën **in** de concrete dingen van onze wordende er-vaarbare wereld huisden! De idee paard b.v., is aanwezig in ieder paard dat we zien lopen.

Voor Aristoteles is nu de **idee** van de dingen, de planten, de dieren, tegelijk de **substantie** ervan. (Aristoteles komt nog tot een ander soort substantie maar daarover spreken we nu niet). Of anders gezegd: de **substantie** der dingen is het **algemene wezen** van de bijzondere dingen. **Het** paard, **het** boek, **de** mens zijn het wezen, de substantie, de „vaste grond” van alle concreet bestaande paarden, boeken, mensen. De „substantie” der dingen, de boventijdelijke, onveranderlijke, vaste grond van de dingen, dus dat wat de dingen draagt en doet zijn wat ze zijn, is aan de afzonderlijke dingen, plaatsen, dieren, mensen inhaerent.

Deze platonisch-aristotelische opvatting omtrent de substantie, dit platonisch-aristotelisch substantiebegrip dus, heeft een enorme invloed uitgeoefend op het denken over de mens.

Reeds heel vroeg hebben, vooral in Griekenland, de mensen grote belangstelling gekoesterd voor de mensen. Vragen als: **wie**, **wat** is de mens? **wat** is **zijn plaats** in de kosmos? **waar** komt hij **vandaan**, **waar** gaat hij **naar toe**? hebben altijd weer de mensen gegrepen.

Wanneer nu de denkende mens zich met de mens bezig houdt, merkt hij al gauw dat hij met een zeer rijk en zeer gecompliceerd wezen te doen heeft. Hoe ontzaglijk veelkleurig en veelvormig is niet de mens en het mensenleven! Welk een bonte wirwar van levensuitingen en levensactiviteiten is er bij de mens te ontdekken!

Zoals vanzelf sprak kwam bij het overzien en doordenken van de mensen en het wonderlijk gecompliceerde mensenleven de drang op orde te scheppen in wat men zag. In de Griekse wereld is men toen al heel gauw begonnen met onderscheid te maken tussen de „lichamelijke” verschijnselen en activiteiten van de mens en de „psychische” of „geestelijke”. Maar daar bleef het niet bij. Men poneerde — geheel blijvend in het trouwde gedachten klimaat — dat de lichamelijke verschijnselen, activiteiten, functies, eigenschappen, gedragen werden door, openbaringen waren van, een **lichaamssubstantie**. En dat heel het psychische of geestelijke leven van de mens de uiting was van een **zielesubstantie**. Die lichaamssubstantie werd nader als **stoffelijke** substantie beschouwd en zij werd als van lager orde getypeerd als de zielesubstantie. De zielesubstantie was de **hogere**. Zij was de vaste grond, het wezen van alle zielsverschijnselen en zielefuncties.

De beide genoemde substanties zag men voorts als de componenten van de menselijke natuur. Een mens bestond uit die zo geziene lichaams-substantie en die zo opgevatte zielesubstantie. Bij het sterven als de band tussen de ziel en het lichaam wordt losgemaakt valt de stoffelijke lichaamssubstantie uiteen en gaat tot ontbinding over. Maar de geestelijke substantie der ziel blijft voortbestaan. Want die is eenvoudig, onstoffelijk, onontbindbaar, boventijdelijk, onsterfelijk.

Op deze wijze werd met behulp van het platonisch-aristotelische substantie begrip een **theorie** ontwikkeld omtrent de mens. Maar men lette er goed op: wat men zo construeerde was **niet meer** dan een theorie. Het was niet meer dan een **gedachten-constructie**. Nooit heeft iemand, ook niet bij de meest indringende beschouwing van de mens, zo iets als een substantie in de mens ontdekt! En ook de Schrift weet niets van een stoffelijke en geestelijke substantie waaruit de

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr.
H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF

Adres van Redactie:

H. J. Jager, Jan v. Arkelstr. 7, Kampen

Medewerkers:

Ds. H. Amelink, Langerak.
Dr. W. K. van Dijk, Groningen
P. A. Hekstra, Rotterdam
Dr. D. Holwerda, Zuidhorn
Ds. P. K. Keizer, Groningen
Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven
Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.
Mr. Dr. J. Meulink, Enschede
D. W. L. Milo, Nunspeet
Prof. Dr. K. J. Popma, Utrecht
Drs G. Puchinger, Den Haag
Dr. H. R. Rookmaaker, Leiden
Dr. Ir. J. Stellingwerff, Amsterdam
Ds. B. Telder, Breda
Ds. G. Visee, Kampen
Ds. C. Vonk, Schiedam
Ds. D. K. Wielenga JDzn, Rotterdam
Prof. Mr. H. D. van Wijk, Amstelveen

Geref. Persvereniging „Opbouw“:

adres secretaris en penningmeester:
Van Lynden van Sandenburglaan 16,
Utrecht. Tel. 030-15450. Giro 448367.

Administratie abonnementen:

Drukkerij Steenbergen, Slotlaan 220,
Zeist. Giro 233117.

menselijke natuur zou zijn opgebouwd. Integendeel, heel die constructie van substanties die metaphysische dragers van een complex eigenschappen, functies, werkzaamheden, zouden zijn is vreemd aan de Schrift. Want nog eens: we hebben daarin te doen met eigenmachtige vormsels, in feite dus met fantasieën van de menselijke geest. Fantasieën waaraan notabene goddelijke eigenschappen werden toegekend. De ziele-substantie werd immers als boventijdelijk, eeuwig, beschouwd. Ze werd gezien als de „vaste grond“ van het tijdelijke mensenleven. Wanneer men daarom met de constructie van de twee substanties de mens te lijf ging, kwam men in conflict zowel met de waarneembare werkelijkheid als met het Woord van God.

Zoals ik reeds zei heeft het platonisch-aristotelische substantiebeprijden denkers als Kuyper

en Bavinck sterk beïnvloed. Over heel de linie. Zeker telkens breekt in hun theologisch en wijsgerig denken het Woord Gods met kracht door. Ook daarop wees ik reeds. Maar het griekse denken bleef desondanks diepgaande invloed uitoefenen, speciaal in wat zij leerden omtrent de mens. Bavinck schreef eens heel eerlijk dat de Christelijke filosofie de Platonisch-Aristotelische leer van de ideeën, de formae in gewijzigde zin kon overnemen en dat ook gedaan heeft (Chr. Wereldbeschouwing blz. 55). Het is inderdaad zuiver aristotelisch gedacht en gezegd als Bavinck leert: „De ziel is de vorm, de bewegende kracht, het beginsel van het lichaam, en het lichaam is de stof, de materie, de mogelijkheid der ziel“. (Beginselen der Psychologie, blz. 34).

Het is nu een van de schone dingen uit de dertiger jaren, dat onder de gereformeerden het besef doorbrak dat met dat grieks-heidens substantiebegrip radicaal moest gebroken worden. Janse heeft daartegen ononderbroken gevochten. Hij zag de gevaren die eraan verbonden waren levensgroot. Vollenhoven schreef over de ideeënleer van Plato dat het „in al de fasen die het doormaakt door een diepe en onoverbrugbare kloof gescheiden is van de Schriftuurlijke wijsbegeerte. In vroeger tijden mocht men dat nog niet zo inzien, bemoeilijkt als de studie was evenzeer door een tekort aan gegevens als door een taaie traditie — nu het Griekse leven ons telkens duidelijker wordt, is het niet langer mogelijk het principiële verschil voorbij te zien.“ (Het Calvinisme en de Reformatie van de Wijsbegeerte, blz. 94) En: „De verbinding van de grondmotieven der Aristotelische filosofie met die der schriftuurlijke wijsbegeerte schijnt me dan ook even onmogelijk als een christianisering van het platonisme“. (idem blz. 102).

Wie de dertiger jaren bewust heeft meegeemaakt weet welk een felle en dikwijls inferieure tegenstand tegen de doorgaande reformatie ten aanzien van de leer omtrent de mens werd geboden. Wij werden uitgekretten voor baardeloze knapen. Voor mannen die waarheden welke zelfs nog door de heidenen geloofd werden dubieus stelden of zelfs verloochenden. We veroorzaakten een situatie in de kerken erger dan „voor Assen“. Hepp schreef zelfs dat wie aan de begippen onsterfelijkheid en substantie tornde „onvoorwaardelijk met de Gereformeerde belijdenis in strijd“ was!

Maar door kwaad en goed gerucht zijn we voortgegaan. Want we wisten dat het ons alleen te doen was om het gelovig luisteren naar de Schrift — ook in wat zij leert omtrent de mens. Volgende week D.V. gaan we weer verder.

C. V.

Het bericht, vergezeld van een rapport over de grote maatschappelijke nood aldaar, werd ontvangen door ds. J. P. Moerkoert te Alkmaar op 12 dezer.

Diac. Conferentie Zuid-Holland

De provinciale diaconale conferentie voor Zuid-Holland wordt D.V. 24 april in Leiden gehouden.

Dr. C. Trimp van Voorburg zal spreken over: „Algemene Bijstandwet“.

Verder zullen naast enkele huishoudelijke zaken ingediende vragen in behandeling komen.

Mildam-Wolvega

In het „Mededelingenblaadje voor de Geref. Kerk te Mildam“ van februari 1963 stond in de rubriek „Uit de gemeente“ (ondertekend: M. L.) het volgende te lezen:

Tenslotte nog even een woordje over de vergadering van maandag 28 jan., waar Ds de Boer van de Vrije Geref. Kerk te Wolvega ons hun standpunt uiteen zette, wat hen bindt en wat hen nog scheidt van de vrijgemaakte kerken. Klaar en duidelijk heeft spreker ons getekend hoe zij in Wolvega in gehoorzaamheid aan Gods Woord niet anders mochten handelen, dan ze gehandeld hebben. Zeer zeker is er veel, zeer veel, dat onze volle warme instemming heeft. Wij staan op de zelfde grondslag, daar is geloofsverband. Voor aansluiting bij het kerkverband waren ze nog niet bereid; zij verwachten een ontwikkeling der geschillen in de toekomst, die een aaneensluiting op ruimere basis mogelijk maken. Wij behoeven ons geen illusies te maken voor spoedige eenwording en dat doet Wolvega ook niet, toch mag dit geen belemmering zijn de band te onderhouden. Deze vergadering heeft medegewerkt tot beter begrip van elkanders standpunt. Wij zijn ook dankbaar, dat er zoveel broeders uit Wolvega meegekomen waren (ik meen van veertien). Wel een bewijs, dat deze zaak in Wolvega de volle aandacht heeft. 't Was een mooie avond, die om herhaling vraagt.

ADRESSEN:

's-Gravenhage-Z.W. Adres kerkeraad: L. de Hoog, Leggelostraat 94, tel. (070) 67 01 16. Penningmeester der kerk: E. van Faassen, Erasmusweg 53.

Ds. W. G. de Vries heeft als tijdelijk adres: Jozef Israëlsstraat 54a, Groningen, tel. 30063.

Arnhem: scriba, K. Wester, Bosboomstraat 30, tel. 26 16 9.

Franeker-Sexbierum. Adres Gereformeerde kerk: J. Kuurstra, Riens Westrastrjitte 7, Sexbierum.

Zutphen. Het adres van de Geref. Kerk te Zutphen is vanaf heden: L. van der Veen, Beukerstraat 71, Zutphen. Telef. 06750-2575.

Penningmeester der Geref. Kerk (vrijgemaakt): D. van den Dool, Frans Halslaan 33, Zutphen. Giro No. 845501. Telef. 06750-5058.

Vrijhoeve-'s-Grevelduin-Capelle, praeses/scriba: J. H. van den Poll, Zuidhollandsedijk 70, Capelle (N.-Br). Telefoon 04167-3020. Giro 109746. Penningm. Diac.: A. Borstlap, Hoofdstraat 33, 's-Gravenmoer. Telef. 01623-2242.

LEDENVERGADERING

van de Gereformeerde Persvereniging „Opbouw“

Wij herinneren hierbij aan de ledenvergadering die gehouden zal worden op zaterdag 20 april a.s., aanvang 10 uur.

De leden ontvangen een convocatie.

Gereformeerde Emigratie Stichting

Door herziening van de huisnummering zal het nummer van ons Bureau aan de Thomas à Kempisweg op 27 maart a.s. veranderd worden in

Nr. 220.

Wij verzoeken u vriendelijk vanaf die datum dit nummer te vermelden op uw poststukken.

Congres voor Gereformeerde Academici en Studenten

Het jaarlijkse Paascongres zal gehouden worden van 16-20 april 1963 in het Conferentiecentrum „De Ark“, Belvedèrelaan 14, te Nunspeet.

Aanvang: Dinsdag 16 april, 16.00 uur.

Het thema luidt: SAECULARISATIE.

Sprekers zijn:

Dinsdag: Prof. Dr L. Doekes (Saecularisatie als algemeen verschijnsel).

Woensdag: Ds Joh. Francke (Saecularisatie in de kerk).

Dhr Jac. Wijnands (Saecularisatie in de maatschappij).

Donderdag: Als apart onderwerp wordt dan door Dr D. Holwerda behandeld: „Vertaling van de Bijbel, in 't bijzonder van het N.T.“.

Vrijdag: Prof. Dr H. Dooyeweerd (Saecularisatie in de wetenschap).

De kosten bedragen: f 27,50 per persoon. Op-gave tot deelneming kan geschieden bij mej. M. J. van Buuren, Floresplein 12a te Groningen.

BETALING ABONNEMENTSGELDEN

Met 1 april begint de 7e jaargang van OPBOUW.

We verzoeken onze abonnees hun abonnementsgeld te storten op girorekening 233117 ten name van Drukkerij Steenbergen Zeist met bijvermelding voor OPBOUW.

Jaarabonnement f 10.—, halfjaar f 5.—, buitenland zeepost f 12,50, studenten abonnement f 6.— per jaar.

De administratie

Drukkerij Steenbergen

ZEIST - TELEFOON 03404-2452

Periodieken

Boekwerken

Handeldrukwerk